

דבר העורך

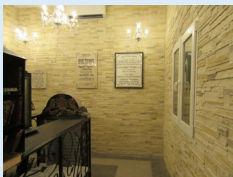
על נטילת ידים

מעשה רב: האמרי יוסף מספיקא זיע"א סיפר על הדברי יחזקאל משינאוזה זיע"א שהיה מחמיר מאוד בנטילת ידים, ופעם אחת כאשר נסע האמרי יוסף להסתופף בצל הדברי יחזקאל, היה זה כאשר עסק בלימוד הלכות נטילת ידים לסעודה (שו"ע סימן קנח) עם כל הפרטים והשיטות, הבחין שהדברי יחזקאל, מודקדק בחומרות רבות בנט"י, כמה מהם הבין האמרי יוסף את טעמם, וכמה מהם שלא הבין.

ובתוך הסעודה אמר הדברי יחזקאל לאמרי יוסף, הטעם שקיבל על עצמו חומרות רבות ונפלאות בנטילת ידים לסעודה, כיון שהתחיל לקבל מכתבים, שכותבים עליו 'הרב הקדוש', ונפלא בעיניו איך יכתבו עליו כך. ושוב נתיישב לפי דרשת חז"ל והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, נמצא שהנזהר בנטילת ידים נקרא קדוש (גדולת יהושע חלק ב עמוד כט אות לה).

והעיד הדברי חיים זיע"א (אביו של הדברי יחזקאל), על רבי שמואל שְׁמֶלְקָה הלוי הורוויץ מניקלשבורג זיע"א (בשבת ר"ח אייר חל היארצייט - א' אייר תקל"ח), שהיו לו ג' מאות חומרות בנטילת ידים לסעודה, ואחד מהם שלא ליטול מים ששאבו עכו"ם (דברי שמואל החדש עמוד 47 והערה ד).

ברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

ציון הדברי יחזקאל זיע"א

ציון רבי שמלקה הורוויץ זיע"א

נושא הגיליון

'נטילת ידים לסעודה'

וְהִתְקַדְּשֶׁתָּם וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים

הקדמה: אנו עומדים בתחילת סדרה בנושא סדר סעודה ההלכה, ותחילה נפתח בנושא נטילת ידים לסעודה, בגדר וטעם החיוב של נטילת ידים לסעודה.

1. תקנת נטילת ידים

תלמי התקנה: תקנו חכמים שצריך ליטול ידים לפני

אכילת פת, ואפילו בזמן הזה שכולנו טמאי מתים חייבים בנטילת ידים. תקנה זו נתקנה בכמה חלקים, זה אחר זה.

שלמה המלך תיקן נטילת ידים לקדשים, כמבואר בגמ' (עירובין דף כא:) בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים, יצתה בת קול ואמרה (משלי פרק כג פסוק טו) גְּנִי אִם חָכֶם לִבְךָ יִשְׁמַח לְבִי גַם אָנִי. ואומר (משלי פרק כז פסוק יא) חָכֶם גְּנִי וְשִׁמַּח לְבִי וְאֲשִׁיבָה חֶרְפִּי דָּבָר. ופירש רש"י (ד"ה וידיים) נטילת ידים, לעשות סייג לטהרות.

כלומר, ששלמה תיקן שלא רק ידים שנגעו בראשון לטומאה יהיו טמאות, אלא גם סתם ידים שלא ידוע אם נגעו

לזכרון עולם בהיכל ד'
הגיליון הוקדש והונצח לעילוי נשמת
הגה"ח רבי יעקב ברוך בן הגה"ח רבי משה
צבי מינצברג זצ"ל
הנו"מ רבקה שאשא ע"ה
לנב"ע ביום ט"ו אייר תשפ"ד
תנצב"ה

3. משום 'נקיות וקדושה'

בקדושה ובטהרה: טעם נוסף לתקנת נטילת ידים, מבואר **בגמ'** (ברכות דף גג:) משום נקיות וקדושה, ודורשים אסמכתא **מהפסוק** וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִיִּיתָם קְדוֹשִׁים - וְהִתְקַדְּשְׁתָּם, אלו מים ראשונים (משנ"ב ריש הלכות נטילת ידים סימן קנח ס"א ק).

וענין הקדושה הוא כמבואר **בגמ'** (סוטה דף ד: ורש"י שם) כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. שכן בלי ניגוב, הידים מאוסים, ודבר מאוס הרי הוא כטומאה - **שנאמר** (יחזקאל פרק ד פסוק יג) וַיֹּאמֶר ה' כִּכָּה יֵאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לֶחְמָם טָמֵא וְגו'. הרי שדבר מאוס קרוי טומאה.

יש שהוסיפו, אם נטילה בלי ניגוב הוא כאוכל לחם טמא, קל וחומר אם אוכל בלי נטילה כלל שהרי הוא כאוכל לחם טמא.

עוד מבואר **בגמ'** (חולין דף קו.) שיש סמך לנטילת ידים מהתורה **דכתיב** (ויקרא פרק טו פסוק יא) וְכָל אֲשֶׁר יֵגַע בּוֹ הֶזְבַּ וְיִדְיוֹ לֹא יִטַּף בְּמַיִם; וְדוֹרְשִׁים וְאֲחֵר שְׁלֵא שֵׁטַף - טמא. מֵכֵּן שֵׁשׁ הִנְהִיגָה רֹאִיָּה שֶׁל אֲכִילָה בְּנִקְיֹת עַל יְדֵי נְטִילַת יָדַיִם.

4. לשון הברכה - נטילת ידים

הגבהה: כתב **בתניא רבתי** (סימן כב) בשם **רב האי גאון** הטעם בנוסח הברכה 'על נטילת ידים' ולא 'על רחיצת ידים', משום שצריך להגביה ידיו במים ראשונים לאחר נטילתם, ו'נטילה' הוא לשון 'הרמה', **שנאמר** (ישעיה פרק סג פסוק ט) וַיִּנְטְלִים וַיִּנְשָׂאֵם כָּל יְמֵי עוֹלָם.

אנטל - רביעית: ומביא בשם **רבינו שלמה** טעם נוסף, שהוא על שם הכלי שנוטלין ממנו לידים שנקרא 'אנטל', כמבואר בגמ' שהכלי המחזיק רביעית לוג כשיעור נטילה, נקרא אנפק, אנבג, אנטל, וזהו רביעית הלוג של תורה.

הסבר נוסף כתב **במעדני יום טוב** (מסכת ברכות פרק ט סימן כג אות ו) שנטילה מלשון לקיחה, שלוקחים את המים, כלשון **המשנה** (תחילת מסכת ידים) 'מי רביעית נוטלים לידים', וראיה לכך מנוסח הברכה 'נטילת' ידים ביו"ד, ואילו היה נקרא רק על שם הכלי, היה צריך לומר 'נטילת' ידים בלי יו"ד.

5. זהירות בנטילת ידים

טובה מלא חופנים: ומבואר **בגמ'** (מסכת שבת דף סב:) שלשה דברים מביאים את האדם לידי עניות, ואחד מהם הוא המזלזל בנטילת ידים. ואמר רב חסדא שנטל ידיו מלא חופניו מים, ונתנו לו מלוא חופנים טובה.

בטומאה, יהיו טמאות לגבי אכילת קדשים, ולכן צריך ליטול ידיו קודם האכילה.

וכתוב **בגמ'** (שבת דף טו.) ששלמה גזר רק לקדשים, ובאו תלמידי שמאי והלל בגזירת י"ח דבר, וגזרו גם לתרומה.

הנה מבואר **ביש"ש** (חולין פרק ח אות כב) ששלמה המלך תיקן נטילת ידים לסעודה. ותמוה שהרי נטילת ידים לסעודה היא תקנה מאוחרת. ויתכן שכוונתם ששורש התקנה הוא מתקנת שלמה המלך, שהוא תיקן ענין נטילת ידים, והוסיפו אח"כ נטילת ידים לסעודה, ונקרא סופו על שם תחילתו (מאיר עוז חלק ז עמוד 40).

2. משום 'סרך תרומה'

מהרה יבנה המקדש: חכמים תיקנו ליטול ידים במים כשרוצה לאכול לחם, כמבואר **במשנה** (מסכת חגיגה דף יח:) נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה. ומבואר **בגמ'** (חולין דף קו.) נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה - לחולין באכילה, ולתרומה אף בנגיעה.

כלומר, סתם ידים עסקניות הם, ונחשבות שניות לטומאה, ושני עושה שלישי בתרומה שפוסל את התרומה במגע, ותקנו ליטול ידים גם קודם אכילה של חולין למרות שחולין אינם מקבלים טומאה מידיים שהם שניות. משום 'סרך תרומה' כי אם לא ירגילו ליטול ידים בחולין, יבוא להימשך שלא ליטול ידים גם בתרומה.

וכך נפסק **בשו"ע** (סימן קנח סעיף א) שחייבים נטילת ידים וברכה על אכילת פת המוציא אף כשאינו יודע להם שום טומאה, ויברך 'על נטילת ידים'.

וכתב **המשנ"ב** (ריש הלכות נטילת ידים סימן קנח ס"ק א), וכעין זה מבואר **בערוך השלחן** (סימן קנח סעיף א ב) כיון שידים עסקניות הן, ונוגעים בכל דבר, ובזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה, היו צריכים ליטול ידיהם מדברי סופרים לפני אכילת תרומה, כדי שלא יטמאו את התרומה בנגיעתם. וכדי שיהיו רגילים הכהנים בזה, גזרו גם כן על כל איש ישראל האוכל פת, שאסור לאכול עד שיטול ידיו. וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלים תרומה מפני הטומאה, לא בטלה התקנה, כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו לאכול בטהרה.

והוסיף בערוך השלחן, שלא החמירו גם בנגיעה של חולין כמו בנגיעה של תרומה, דדיינו אם נרגיל עצמינו בנטילת ידים באכילה של חולין.

שפיכת המים על ידי כח גברא ובכוונה. ד. דיני המים. ה. סדר הנטילה.

6. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ

חיוב מדרבנן: אף שנטילת ידים לחולין מדרבנן היא משום סרך תרומה, כתב **הטור** (סימן קנח) שמברכים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם, ואפשר לומר וציוונו למרות שהחיוב הוא רק מדרבנן, ואסמכוהו על הלאו של 'לא תסור'.

וביאר **הב"י** כלומר אף על גב שאינו צריך ליטול ידיו אלא מדרבנן, צריך לברך ושייך לומר וציונו, משום הלאו של לא תסור (דברים יז יא), כלומר שכיון שנצטוונו לעשות דברי חכמים מכח הלאו של לא תסור, כשאנו מקיימים דברי חכמים הרי אנו מקיימים מצות השם, וזה טעם כל ברכות שאנו אומרים במצות דרבנן.

ותמה **הב"ח** שהרי כל הברכות במצות דרבנן אינן אלא מדרבנן. אלא מבאר ה"ח, ונראה שהטעם שבעלמא כל מצוה דרבנן תקנהו רבנן בשביל שהמצוה בעצמה יש בה טעם, וראוי לברך וציונו, אבל מצות נטילה לחולין שאין בה טעם בעצמה, אלא תיקנו שיהא רגיל בנטילה זו אף בחולין, כדי שלא יבוא ליגע בתרומה בלא נטילה, קשיא ודאי מאי וציונו, כיון שאין טעם במצוה עצמה אלא משום סרך תרומה, ותרין שגם ברכה זו אסמכוהו אלאו דלא תסור.

שו"ת שלמת חיים
סימן קנט

מה שהעתיק בשולחן ערוך להזהר בנטילת ידים

הא דאיתא באו"ח (סי' קנח ט"ו) צריך ליהדר בנטילת ידים, מאי שנא דנקט כאן אזהרה יותר מכל תקנות הכמים. ואי נבואה התקנה זו מורה יותר משאר דרבנן, הרי מציונו דגם לענין זה אמרינן הכלל של ספיא דרבנן לקולא, באו"ח (סי' קס סעי' יא). וזוהו מקשה הגמרא (ברכות ד. ב), דמסקי וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, ומשני משום דאיכא אונס שינה.

תשובה: הפשוט²⁰⁸, משום שראה שאין נזהרים כ"כ העתיק העונשין שנאמרו מפי חז"ל²⁰⁹.

²⁰⁸ וסמך להבנת רבינו הדיכא דהוא מצוי נקט השו"ע לשון צריך ליהדר וכתב העונש, מציונו כע"ז בשו"ע יו"ד סי' קס ס"א צריך ליהדר בריבית; וכו' ובס"ב כתב וכל הנותן רבית נכסיו מתמעטין וכו', עכ"ל. וע"ע כע"ז חו"מ סי' רכח סעי' ב-ג גבי אונאת דברים, עיי"ש. ²⁰⁹ ויש להוסיף ראה דלאו משום חומרא ונטי"ו הוא משאר דינים דרבנן, דהא מה דאיתא בשו"ע דהמולול בנטילת ידים נעקר מן העולם מרש"י סוטה ד, ב דהוא משום העובר על דברי חכמים חייב מיתה, וברש"י (עירובין כא, ב ד"ה עשה) כתב דדברי חכמים חייב מיתה בעובר על כולם. ואף נדרי הוא דין כללי בדינים דרבנן, וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' שלד ס"ג, ועיי"ש בש"ך.

עוד מבואר **בגמ'** (מסכת סוטה דף ד:): כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. וכתבו **רש"י** (ד"ה המזלזל, ד"ה נעקר) ו**תוס'** (ד"ה נעקר) שמזלזל הכוונה שאוכל "תמיד" בלא נטילת ידים.

ונחלקו בגדר עונש העקירה; **רש"י** (ד"ה נעקר) מפרש שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה, **שנאמר** (קהלת פרק י פסוק ח) ופָרַץ גֵּדְרִי וְשָׁכַנְנוּ נַחֲשׁ. ונחלקו עליו **תוס'** (ד"ה נעקר), שהמזלזל בקביעות נעקר מן העולם על ידי עניות, והוא עונש קשה יותר ממיתה על ידי נחש.

מעשה נורא מסופר **בגמ'** (עירובין דף כא:): ברבי עקיבא שהיה חשוב בבית האסורין, והיה רבי יהושע הגרסי משרתו, ולא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו, למרות שלא היה מספיק מים אפילו לשתיה. ואמר 'מה אעשה שחייבים עליהן מיתה, מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חברי'.

ומסביר **תוס'** (ד"ה מוטב אמות) למרות שבמחנה פטרו מרחיצת ידים כמבואר **במשנה** (עירובין דף יז.), וכל שכן שפטרו בשעת סכנה, בכל זאת רבי עקיבא החמיר על עצמו.

ציונים הרבה: כתב **הרמב"ם** (הלכות ברכות פרק ו הלכה יט) ואסור לזלזל בנטילת ידים, וציוויים הרבה ציוו חכמים והזהירו על הדבר.

וכך נפסק **בשו"ע** (סימן קנח סעיף ט-י) צריך ליהדר בנטילת ידים, שכל המזלזל

בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. ולמרות ששיעור המים ברביעית, יוסיף ליטול בשפע, כרב חסדא שנטל מלא חופניו מים, וזכה למלא חופנים טובה.

והוסיף **המשנ"ב** (ס"ק לח) לכתחילה טוב יותר שלא יעשה בשביל זה, על מנת לקבל פרס, אלא יעשה הכל לכבוד השי"ת והשכר ממילא יבוא. ומי שזהיר בזה ואינו מתעשר, הוא מפני שמעשיו מעכבין.

וכתב **הלבוש** (סעיף ט) סימן לחשיבות הזהירות בנטילת ידים, שהמילים על נטילת ידים ראשי תיבות ענ"י, כלומר על ידי הברכה ניצול מן העניות ועוד שמתברך, אבל כשאינו נוטל ואינו מברך נשאר עני ואינו מתברך, ועוד שהוא נעקר מן העולם.

בספר **שערי הברכה** (פרק א) מסדר את כל דיני נטילת ידים, וכתב (סעיף ב) שיש חמשה נושאים בהלכות נטילת ידים; א. המאכלים החייבים בנטילה. ב. דיני הכלי. ג.

משיב כהלכה

שאלה: מה יעשה אדם רעב, שאין לו מים לנטילת ידיים?

מה הדין אדם רעב שאין לפניו מים לנטילת ידיים - עד כמה חייב לטרוח להשיגם?

הנמצא במקום ללא מים כלל, או שאין יכול ליטול ידיו: האם רשאי לאכול ע"י כריכת מפה על שתי ידיו? האם מספיק לכרוך על יד אחת שאוכל בה? האם מספיק לכרוך את הפת? והאם דרך זו נחשבת לכתחילה או רק בדיעבד?

האם יכול ליפטר מנטילה, כאשר יאכל רק במזלג בלי לגעת באוכל?

מקורות: גמ' (פסחים מו. חולין דף קז.). **טור ב"י שו"ע משנ"ב ובאור הלכה** (או"ח סימן קנח סעיף ה, סימן קסג סעיף א), **ציץ אליעזר** (חלק ח סימן ז), **גיליון עומק הפשט** (מספר 456 בנושא הפסד ממון לתפילה בציבור).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מוזמנים לשלוח תשובות להגדיל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד). התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמדות 'צדיים פלוס' קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא' בפקס מספר 1532-6507823
- במייל 5047867@gmail.com

ברכת מזל טוב לחבר המערכת

הג"ר חיים וכסלר שליט"א

לרגל שמחת הולדת בנו פנחס אליהו נ"י

כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעש"ט

דינים העולים

א. **תקנת חכמים:** חז"ל חייבו ליטול ידיים לפני אכילת פת, משום שסתם ידיים הם שניות לטומאה, ופסולות את התרומה, וגזרו על חולין משום סרך תרומה - כדי שיהיו רגילים לאכול תרומה בטהרה. טעם נוסף משום 'התקדשות' אלו מים ראשונים, והאוכל בלי נטילת ידיים כאוכל לחם טמא.

ב. **סתם ידיים:** אפילו אינו יודע שום טומאה לידיים, חייב בנטילת ידיים.

ג. **זהירות יתירה:** צריך זהירות גדולה בדיני נטילת ידיים, שהמון העם מזלזלים בדבר - והמזלזל תמיד בקביעות עונשו חמור - חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם.

ד. **שפע ברכה:** חז"ל הפליגו במעלת ההקפדה על נטילת ידיים, שיעור המים הוא רביעית, וטוב הרבות בשפע ויזכה לעשירות ומלא חופנים טובה, ויעשה לכבוד הש"ת והשכר ממילא יבוא. ואם זהיר בנטילת ידיים ואינו מתעשר, היינו מפני שמעשיו מעכבין.

ה. **לא תסור:** למרות שחייב נטילת ידיים הוא רק מדרבנן, מברכים ו'ציונו' משום לא תסור.

בקיאות בפרטי הדינים:

כתב באליה רבה (סימן קסה ס"ק ד) בשם הש"ה צריך להיות בקי מאוד בהלכות נטילת ידיים 'כי רב הוא'.

כתב הפרי מגדים (משבצות זהב סימן קסב ס"ק ז) לפי הפרטים הרבים המבוארים בסימן זה ובסימנים הקודמים, צריך האדם הבינוני להתבונן ולומר, אולי מימינו לא נטל את ידיו כראוי.

נושא הגיליון הבא:

'אין מים לנטילת ידיים'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

ברכת מזל טוב חמה ולבבית

לידיד הילכתא הג"ר ראובן סינגר שליט"א

לרגל שמחת בר המצוה לבנו יניק וחכים כמר אהרן אליעזר סינגר נ"י
יהי רצון שיזכה לרוות ממנו ומכל צאצאיו רוב נחת וקדושה אמן

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

- גיליון שבועי עומק הפשט
- שיעורים יומי עיון
- בית הוראה טלפוני
- בידורי הלכה אקטואליים
- קו מידע הלכתי
- חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...